

Kuwait Aberatsa

Mundu guztiko laterri aberatsena da Kuwait. Persia'ko itxas-koikoan dago. Lurralde onek 16.000 aneurkin zabal eta 800.000 biztanle ditu. Sendi bakoitxaren urteko izabazkiak batz besté milloi laurleko baiño geiago dira. Inók ez dau zérgarik ordaintzen, duan izanez gairera osasuntza ta irakaskétea. XXI gizaldiko irudimen bat lez, eremuko are bero artean agertzen yaku Kuwait. Saltsarri (zemento), galtzairu ta leyarrez eginda dago Kuwait, ludikó aberri aberatsenaren uriburudana. Dirutza guzti ori, baiña, gutxi batzum eskuan.

Estu-larri krisisdun gaurko egun oneitan, eginkizun indarren garrantzitsuená Kuwait'ek oi-dagi munduan. Are-pean dagon arrolioá jokolari nagusiena dala.

An dago tegiratuta agerturiko arrolioaren geienbat. Azkenengó ugetabost urteetan ingelanderren babes-ernia izan zanetik, Laterri aberats bat egin da, bakoitxeko (per capita), gutxi góra-bera, 5.000 dollarrekaz, Ipeframerika altsuan baiño 800 geiago. Kuwait, sozialisten artean sozialistena; ta kapitalisten artean dirudunena dala diñoe. Arabiar lurraldeetan osaba aberats batek lez diardu, ta olán Egipto'ri, Sudan'eri, Tunéz'i milloika dollar emoten dautsez, eta israeldarrak gudaneko, bear dan guztia.

Gizarte-laguntza

Diru-eskuarte ainbat daukanez, Aberri onek Suezik baiño gizarte-laguntza obeagoa emon leikie, ta egitan damotse, bertako erritarrei. Oneik osakuntzea duan dabe, baita irakaskétea be. Bigarren ikasbidea bearrezkoa da, ta kuwaitarrak euren Laterriko sorozpide-laguntzaz ikasteak duan egiten dabez eta bertako Ikastol-Nagusi, Europa'ko, Iperamerika'ko edozein ludikoetara joan leitekez.

Etxe bizitegiak egiteko edota tresnatu ta ipinteko emoten diran diru-aurreratzeak irabazki mozkin barik doaz, eta urrutizkiña étxakoe lauzirikorik be kostetan kuwaitarrei. Eguratsa egokiratzeko zazpi tresna ta berebil bat iru notifentzat dagoz Kuwait'en, eta ezin-sifinistu aínakoa izaten da etxe-barruetako ozgiroaren edertasuna, ain bero diran ango lurraldeetan.

Ura

Kalteren bat egon be egon bear dau Kuwait'en: an ez dago ur onik. Len itxas-ontzi

txikietan ékarren edateko ura. Orain itxasoko urari gatzá kentzeko olakintza itzal bat tresnatu dabe, ta olan naizta ez izan iturrietako langoa, ura daukee.

Txirotasunetik aberastasunera

Munduko bigarren guda ostean asi zan arrolioaren goraldi «boom» aren aurretik, Kuwait'en irurogetak milla biztanle egozan, eta eurentzat ogeta amabost dolar, batz besté, urteroko irabazia. Danak edo geienak txi-roak ziran, eta Aberri txiki ori ez zan ia ezaguna be. Oraingo igotzea, geroago emir-buruzagi egin zan Sir Abdullah al-Salim al-Sabam'eri geienez zor dautsa. Bere trebetasun aundiakin, neurrigaiñekoz arrolioak emoten eutsan dirutzakin, goraldú, edertu ta aberastu eban bere Aberritxua.

Urrengo argibideak, arrolioaren agerkeriak eta erabilteak Kuwait'eri egin dautsan itsalezko aldakuntzea erakusten daskue. Arrolio ori urtero 1.000 milloi upel betez erbertera doa. Arrolioaren oraingo salneurria 800.000 milloi laurleko balioko dau, españiar leterniko aurrekontu-dirutzea baiño geiago.

1961 urteko azkenetan Emir-buruzagi Abdullah mundu guztiko gizon aberatsena ikusten zan. Arrolioaren irabaziaz, egunero 120 milloi laurleko artzen ebazan. Baiña gizon oroztat erabagita dagona eldu yakon: 1965'gn urtean il egin zan.

Problema-asmakizunak

Alan da be Kuwait ez da Eden'go lora-tegia. Ainbeste aberastasunek, gizarte arazo buruausteak sortu ditu barruan, ta estukuntzak kanpoan. Maomar gordetzaille lurralde au arduraz ibilli dabil babespea ta laguntzea erosten, 4.100 milloi dolar emonez zorretan arabiar erritarren azte ta etorpiderako. Orain-tzu, Kuwait, Arabia ta Irak'ekin alkartu da, 500 milloi dolar balioko dabezan su-izkilkhuak erosteko euren estalpe ta zainbidetzat. Kuwait'eren diru-ondasun jabetasunak ez dau aldatzen bere zintzotasuna alboko arabitar laterriekaz. Euren artean mugarriak ba-dira, baiña onein gairetik arabitarren mundu barne, elburu-norabide bardiñaz lotuta bizi dira, naita batzuk euren elburuak besteei ezarri nai.

LETONA

A R A B A

Egoalde ta Sartalde, Euskalerrri'ko alderdia da Araba. Bizkai ta Gipuzkoa'kin iparalderantz pikokatuz dagozan mendiak egiten dautsoz bere aurrean orma aundiak. Sartaldean Kantauri mendiketea agertzen da. Eta Ibero ibaia urrutitik ta luzean, Burgos ta Logroño'gaz, laterri-muga dago. Araba eskualde ederra, goi-zabaldian sarturik; ibai, mendi, ibilbide, elkarbidez urratua, zelai ugartzu bat da. Bere alderdi ikuskizunak aldaketaren lillurea dabe. Ango mun-mendixka leunak Prantzi ta Itali'koak gogoratzen dabez. Kantauri'ko eztitasuna ta Gastele-rrri'ko garraztasuna ditue erabatean.

Mendi ta basoetatik leunki, mara-mara jatsiten dira errekek, ibero ibai aitagana; euren igaropide, bazter ta inguruetan zugazti, baratz, ortu, lorategi, solo, eiza ta arraintza askotariko ta ugari sortuazoz ta ernatuz. Noiz edo bein tontor baltzetatik agertzen dira gaztelu erauskiñak, euskaldun belaun jator ospetsuen sortburuak.

Bizkai'ko muga ondoan, Gorbei azpian, urte batzuk onantz, alderdiak bertan-bera itsumustuan aldatu dira. Erdiko Itxaso (mediterraneo)'tik okertu, alde eragiten dauzan urak geure Kantauri'ra ekarteko ur-osin ikaragarriko aundi luze ta zabala egin dabe, argindartarako ta edateko be urak bilduaz. Suiza'ko toki ederren bat dala esan geinke.

Sartalderantz Mena ta Ayala'ko aran busti, limuri, orlegi Bizkai'koen antzekoak dagoz. Laudio'ra ta orain beste asko Araba'ko errietara be bizkaitar ta gipuzkoar lagintzak doaz, an Ekonomi-itunpena da-goalako.

Araba Errioxa'ren aizemaille

Eskualde Egoalderantz, Kantauri mendikate ostean, zabaltzen da Araba'ko Errioxa. Bere erriburu Biaizteri (Laguardia) da. Erri zarra ta edertiz apaindua. Ardao ona egiten dakie bertan. Antxiñako uria ormaz inguratua, jauregiz beterikoa Salazar'ena ta, Santxo Abarka errege euskaldunak Samaniego'n irasi ebana langoak. Idazlari danak, Galdos'etik Baroja'rairio erri onetzaz jardun izan dabe.

Biaizteri ta bere antxiñako oroikarrien oiñetan, Errioxa'ko alderdi lillugarriak zabaltzen dira. Aretx artetik mastegira jatsi bear dogu. Sagarrondotik, oliboondora. Or agertzen yakuz Labastida, Elciego, Samaniego. Orko lur emoillean, guda, sarraldi ta anai-burruken tokiak izan dira. Alboan, Peñacerrada'ko orma-inguruak jasoten ditu,

Espartero gudal-nagusiak, burruka-gogor baten ostean, artu zituanak lenengo karlistaldian.

Gazteiz, uri jaun-jauna

Araba erdian egotaro, lur ta alderdi desbardiñak nagusitzen Gazteiz dago. Uri jaun-jaun onek, arabar arrietako arri zuiekin eginda izanez, lillura zoragarri berezia dau. Zati bitan dago erdibituta. Zati zarra tontor baten bizkar ta gerrian, ta zati barria zelaian. Jauregi zarrak gizaldiz urregorrituak agiri dira: Bendaña, Belasko, Maeztu, Arrieta, Eskoriaza-Eskibel'tarren ta ainbat geiagoenak.

Gazteiz'ek uri aldakorren lillurea dauko; ez dago zaldi ganean lez bakarrik Kantauri ta Gasteleerri artean, baita joandako ta etorkizunen aldietan be, olan bere nortasunaren mailladi bereizgarriak sortu-araziaz. Ekonomi-itunpen'aren babespean gero ta geiago agertzen dira langintzak, VI Santxo errege euskaldunak, XII eunkian, irasitako uri zar onen inguruetan.

Baiña ez da orregaitik urratzen Gazteiz'ko gogo bardintasuna ta zentzuna. Aita Vitoria, Iradier, gudal-nagusi Alava ta Dato'ren jaioterri, seaska dan uri txairo onek bizikondairaren ekartze barri gustiak beretakotzen dakiz ondo. «Odes et Ballades» en Victor Hugo'k goretsi eban orko Eleiz-Nagusiko kanpadorretiko metalki abotsa; siñestudunari Andra Mari Zuri'ren aurrean otoiztera dei egiten jarraiten dau. Eta antxiña lez Arriaga'ko Batzarretan, Araba'ko Batzar Nagusiak orain be barriro gauzak crabagiteko biltzen dira.

Araba'k ta bere uriburu Gazteiz ederra'k nortasun-aberasturen bereizgarrien nabardura aundiagoa damotse Euskal-Erria'ri; eta euren izamen bare, egokera garbitik zabalduta, ongarri ederra ta aurrerapide gustia; ta emengo gizonak, napar, bizkaitar ta gipuzkoarrekin alkartzen dabez euren indar alegiñak, kemenez ta gizonkiro etorkizunaren aurrean.

Ba-dagoz Araba'n euskeraz jakin ta egiten daben erri batzuk: Aramaiona ta ni gazte nintzanean beintzat, Laudio'ko baserriak, eta abar... Zorionez, erri aunditsuenetan, Naparroa'n lez, galduriok lengo euskerea, poz eta adorez, irakasten diardue ikastoletan.

Nire ustez, napar ta arabar geienak ikasten dagiñean geure izkuntza zar mait, au, Euskal-Erria berbistuko da, ta bere arpegi ederra dizdiraz agertuko yaku.

LETONA

EUSKALDUN PELOTARIAK

Esku ta oiñekaz gauza biribil ta arin bat jo, sakatu ta eragitea gizona baizen antxiñakoa, antza danez, izan da. Askotarikoa dan pelota jokoaren ekifaldia nungo lurraldean asi zan jakiteko ez dago argibiderik. Gure erriarteko pelota lango gauza arin ta biribiltzaz Homero, Herodoto ta Mezenas'ek zerbait esan eben, ta orregaz jokatu ebela antxiñako egitarrak eta Erroma ta Grezi'ko aundiki ta izendunak. Ameriketan inkar, aztekar ta mayatarren aldiko gizakundeetan be ba-erabillela joko pelota antzekoak oraingo ikasteak be egiztu ta ziurpetzen ditue.

Batek baiño geiagok itaunduko dau: Zer dala-ta euskaldunak ezer esan barik, mututu lez, ixil-ixillik euren pelota jokolariei buruz geratzen ete ziran, jakinda grezitarrek euren kirol-zaleak goraltzen ebezala giza-irudi oroigarriak ezarriteraiño, Kariste'ko Aristonikos'eri giz-irudia egin eutsen lez?...

Onetzaz Blazy abadeak bere idazti «La pelote basque»n diñosku: «Itaun korapillotsu, illuna, estalkien misteri izkutamenean inguratuta oraindik; Euskaldun belaunaldiak milla urtez zear igaroten ikusi dabezanak, euren alderdi bietako Auñamendiak gorde ta zainduten dabe ixil eskutukoa. Ez da kondairan agertzen askotariko kirolen asiera ta euskal pelota jokoaren sorburua zeatz jakiteko argibiderik».

Jatorrizko enda onen berarizko zerbait da bere oitura, kirol ta olgetarik idazkiz ez besteganetzea. Sendoro gorderik, bere semeai gizaldi ta menderik mende ao-belarriz odolakin emonez, pozik egon ta bizi da euskalduna.

Euskaldun idazlari batzuk esan dabe pelota-kirola Euskalerrian sortu ta asi zala. Baiña biotzak eragiñik idatziko ei-eben ori, diño besteak.

Grezitarren «Saphaira» erromatarren «pila» antzera, kide ta bardintsua izanik be euskal pelotea, Euskalerrian batzbe obetu ta berariztu ei-zan eta ei da, mundu zabalean entzutetsua izateraiño.

Bein ta geiagoz, Kamilo Julien'ek aitaturiko abenda lege aundia egizatzen da izugarrizko eran: «Euskal gizakunde onek gizaldiz zear lurralde gustiei damotso eurak gozozatu daben oitura eder betirako bat».

Orrexegaitik, ain zuzen be, pelota jokoaren jabetasuna dau euskal endeak. Beste erri danak aiztu oi-eben bitartean, alde guztietan ezetatuz edo txikiturik ume jokoan antz-neurrira, Euskalerriak, ama batek lango ardureaz, zainduten ebazan pelota jokoak, gogoratuz ta ego-

kituz bere seme giartsu ta indartsuentzat.

Pelota kirola, batzuk gura daben lez, ez ei da sortu Euskalerrian, baiña bai emen erne ta gogortu aren zustraiak, indar arrigarri ta kemen itzalez, erri onek dakian lez, gura dauanari emoteraiño.

Pelotarako burdiñezko-giarrak, indarra ta trebetasun andia bear dira, baita lurralde gitxidun enda onek beste izan leikezan soin-indar, izaera ta aukera onak be.

Gorago aitatu dogun Blazy'k Euskaldunen pelota joko gaiaz idatziten ebala, aurrerago diño: «XV mende azkenetan ta XVI'aren asikeran, gure pelotarien aitamena aurkitzen dogu: aldi atan gure kirolzaliak emengo bioztun itxasgizonekin batera joango ziran Ingaland'era, uste dogun lez. II Enrike'ren kondairan (1547-1559'n) bere izena ez dakigun bizkaitar bat agertzen da, erregeak emoniko 100 esterlin libera bere pillotagaitik, joko saritzat.

Aldi bertanxe, Mixe lurralde erdian, Saint Palais alboan, Garris'en, pelotari ospetsu bat il zan. Onen egitadarik eztagu, diskoidal illobian idatzitako bere izena baiño, ez apain barik, bere irudiarren ondoan. Kolas'ek, bere idazti ederrean euskal diskoidal illobieri buruz, bereiztasun oneik erakusten ditu: «Idazpuruak agertzen dauskuz ezin geiagoz euskal epigrafiaren bereizgarri batzuk. Eta pelotaria iruditzen da pillotea jaurtiteko unean».

Diriart'ar Gillermo —au pelotarian izena—, neurritz goitiko jokolaria izan bear eban bere izena ta irudia etorriko ziran gerokoei emoteko.

XVII mende erdian, beste txapeldun ospetsu bat be diskoidal illobian agertzen da. Banka'n Naparro-bean datza, eleiza ondoan dagon iltegian, euskal idazpuru onegaz:

«Manais Souron Suiarin-txaretco Yau-
(na Marie.
Orsafrain Aldudeco Etxotoco alaba».

Suiarintxa'ren etxea ikusten da ondiño be, baita Orsafrain'tarren sendifamilia bizi be.

Auñamendiko gure aldetik be agertzen yaku gipuzkoar Urtxalle, beste aldeko ordurarte ezin-goituzko pelotariei askotan irabazten.

Euskal abendaren berezko sorkunde ikusgarria, gaurko aldiak emon leiken kirolzale eredu galantena, ortik munduan zear erakusten dabilten euren atletik giartsu itxurea, tankera argi eder maitekorra ta grezitarrek eurak miragarria deituko leuskioena.

LETONA

ETORKIZUNA

«Cuadernos para el diálogo» aldizkariak AGUR'i «preconciliar» eretsiko ta gogoetak izatea katoliko gaietan leporatzen eutsala destaiñez, Arcnaza'tar Josu'k bere idazlan mamintsu ta zorrotz baten esan euskun. Nire ustez, AGUR'eko idazlariak «preconciliar» eta «postconciliar» kristau-gogoetak onartzen ditue, egoki ta oneskorrak ba'dira beintzat.

Ona emen zergaitik idazlantxo onetan, «postconciliar» eritxi batzuk esatera goazan:

Uste-onekoa izan bear etorkizunari begiratzeo. Itxaroten dakianak oraindixik dagi etorkizuna; bere bizitzea luzatzen dau eskeintz-opariz beteriko neurri aldian. Uste-onaren bitamifera da eskeintzea, eta ustez beterik diran gizonak etorkizunera begiratzen dakie.

Izakiagandiko dei bat da gizona. Emen datza dei edo bokaziñoa, beren-beregi barruan dauana ondiño beteteko izan arren. Ori dala-ta, arrazoidunen artean bakarrik izan ledike deia bere jabe. Goitikorantz deia bere gorengo almenakin oi dagi: Jainkoagan argitzen dautsazan adimen eta norbere-jabeta-sunez.

Bizi izatea, ez da jazo zana gogoratzea bakarrik, baita urrengo jazo leitekena ta jazo bear dana be. Unamuno'k iñoan: «Gizonak, bere zertzelada alderakoietan eta berberaren trebetasunakin bizitzeko, etorkizunean bera izango leitekena asmatu, iruditzea bear dauala agertzen dau». Gizonak, bere aurrean, egin edo ez-egiteko al-izate indar batzuk ditu. Baiña bere dei-bokaziñoak eskatzen dautson ori egin bear dau etorkizunean. Orretarako esperientzi, oar-ikasiak ainbat balio dautsa.

Nork ikusi legike aurrez, etorkizuna? Gizonak berak, bere gogoetak eta biotzkadak gogoratu, iruditu ta alkartzen dauazanean. Alan, ez da ustegabea etorkizuna, usmagarria baiño. Zenbat zoritxar, zenbat ondamendi, zenbat gudaldi galerazo ta bastertuko liraken, aurrez ikusi ezketiño!

Gizon jakintsuak, aurrez-ikusterako tresnak egin nai izan dauz. Adibidez, aro-igertzale edo eguraldi-gizonak aurrez ikusten dauanean jazoko dana: euria, eguzkia, aizca, beroa, otza ta abar— egun batzuk barruan, ez dabil motzailak lez aztikeririk egiten, ezpabere, bere argibide ikasietan aurrez diñoana dakialako diardu.

Etorkizunari begira dagoana ez da zorgin-miragillea, ongille bat baiño. Etorkizunatzaz mintzatzek, barriztea esan gura dau. Eta barriztuten dana, bizirik egoten da. Barrizterako ba, itxaropen bizi bat bear dogu. Pandora'ren mito-ipuiña argitzean, Teogonis olerkariak esango eban: «Lur onetan itxaropena Jaungoikotasun soilla da; bestek itxi gaitue, Olimpo'ra joanak. Zifiesmen on dun jainkosa agurgarria joan yakun; Eratasuna gizonakandik aldendu zan, eta Grazi-Zoramenak be iges egin eben; gizonen artean ez dago ziñespen zintzo ta zuzenik... eta iñork be ez dau ezagutzen eta gitxiago betetzen erlijio ta legerik. Baiña alan eta guzti be, gizonak gurtu ta jauretsi dagiela *Itxaropena* eta onen laguntasuna izan beic bizi diran bitartean».

Ziñesdunak eta kristauak etorkizunaren itxaropena lagun dau. Batikano'ko II Batzar Nagusian, itxaropenatzaz berba gitxi izango ziran, oneik baiña, dirdiratsuak!: «Zioerrazoi beteagaz, gizadiaren etorkizuna, belauldi-gizaldiei bizi izateko zergaiti-bultzagaiak ta itxaroteko errazoiak emon oidakien eskuetan dagola gogoratu legike».

Gizonaren kondaira guztia, itxaropen eta etsipenen tartean dabil. Filosofo guztiak, itxaropenaren eta etorkizunaren buruastea arazo-arloan jarten dabe; Dilthei, Kant eta ainbatzuk itandu dabe: «Nor da gizona? Zer jakin, zer egin, zer itxaron daike?»

Teknikeak eta jakintzak argindar ozkin bat, urrutikuskin bat, berebil bat... eguneko bost ordu-lana, ta oindiño gitxiagokoa be itxaron legikela esan dautso gizonari. Ontasun gitxiako gauzak, onura agortugarri ta eurenz bete ta asetzen ez gaituenak dira orreik. Gizadiaren almen mugabakoarentzat, erren eta kaskar diran eskeintzak!

Erljioak, Eleizeak etorkizun bat, obeto esan daigun, etorkizun osoa dau. Etorkizun au, Jainko Jaunak amaitu ta obetuko dauan ezin-esan-alako zortzigarren egun zoragarria izango da.

Gure bizitzaren elburua, etorkizuna, auxeda: lortu, jadetsi betiko erreñu zorionsua!

LETONA

Ertilari Gazte Egiña

Ogetalau urte Otxando'tar Saulo'k. Margolari ta zizelketari ezagun eta lanera benetan lotu au, emen dogu, gure bilbotar Saulo. Bilbotarra diñot, emen jaioa izan ez arren: bere aitaren aldetik, bere gurariz eta bere egoitza iraunkorrez, emengoa dogulako.

Aurtengo urte au izan be izan yako Saulo'ri, urte zoriontsu ta ibilkoitasunez beteriko bat: Amsterdam, Kopenhague, Paris eta Barzelona'tik zear bide-egiten, bere eginkizunen bizibidea egokitu ta indartzeko ibilli da. Prantzi'ko Jaurlaritzatik urte baterako bekasaria jaso dau.

Bai ausartasuna be, berak, Saulo'k daukana! Edozein tokitan, edozein gizaldran, notin eta laterri aundi ki ta aberatsenetan, buru kementsu, argi, ondo-eritxiz ta iñoren bildur bagarik... sartu da. Baita zori-adi ezin ohea berea be!

Emendik-ortik-ara ibilli dabil lan egiten, aztertzen, billa, ta obeto esateko, Pikasso'k iñoanez, ederto aurkitzen dau billa dabillena.

Illabete gitxi dirala, barri au jakin gendun: Kataluña'ko erritxu bake baten lotu zala bere ogibideko lanak biribiltzen. Lentoago Amsterdam'en izan zan. Oraintzu baiña, barriz Bilbo'ra etorri yaku, ta alkarizketaxoa be izan. Olan esan neutson:

—Aspaldiko nire lagun on eta ospatsu ori, zelan zabiltz?

—Ondo ta pozik. Beti nire gogozko ertilanetan.

—Barriz be joan-etorrietako ibilleratan ekiteko asmoan?

—Bai, Dinamarka'ra joango naz barriro. An eta Paris'en asko irakasten dabe. Nire uestez, alderdi oncitan, erti-teknikaren Euro-

pa'ko ikastetxe ta irakasle onenak dira, batez bere erti-aurrelari taldekoen artean. Baiña nire erti-lanetan iñork ez dagidan eragin-arazi ta nire buruaz jabetu, Poloni'ra noa laster baten.

Eta, joango da bai. Orain arte beintzat, bere asmo guztiak lortu ta bete al izan ditu. Ara joan baiño len, uda ontan bear ba'da, Barzelona'ko Virreina'ren Jauregian, bere margoki, zizeladura ta edergarriak aurkeztu ta erakutsiko dauz.

—Esaiztazu arren, zenbat dira zure ertilanok?...

—Berrogetamar margoial amaituta, bost zizeladura, sei grabadu ta eun eta berrogetamar marrazki...

—Ta, Bilbo ta Euskalerrri'ko margozki edo lanik ez ete dozu egin?

—Beste lan orreitzaz gaiñera, euskaldunen gauza ugari margoztu ta osotu dodaz: Nerbion itxas adar luzca, bere uretan dagozan eta dabilzan itxasontzi, kabarr, txanel itxusi ta polit, bere basterretako ontzigintza lanpetu ta zaratatsuak, olak, kezulo aundi ta ugarien artean kea dariocla. Baita Gernika alde ta ango «Arbola Santua, euskaldunen artean guztiz maitatua» be.

—Zuk, zeuk, ez dakizu cuskerarik, baiña zer deritxazu cuskereari, zer da zuretzat euskal izkuntzea?

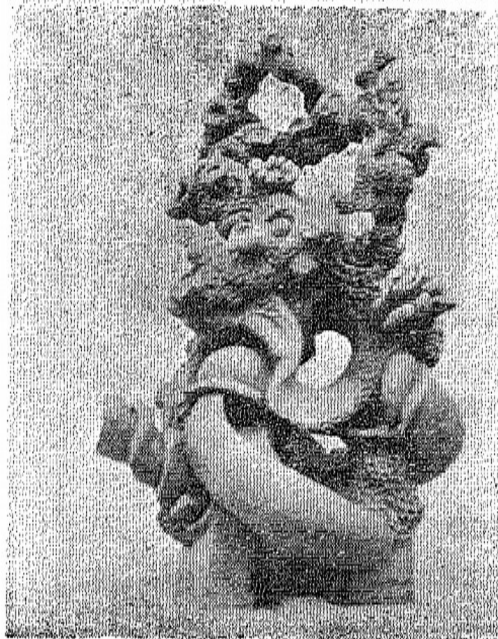
—Lenago be esan neutzun. Euskerea niretzako, erri zintzo ta antxiñakoaren adierazpen sakona da. Atsegingarria yat. Alegindu naiz bere izatea ta nortasuna ikasten. Bere doiñua entzutean, gizonki ta era batera ez utsu ots egiten daust nire belarrietatik biotzera. Doiñua margoztu al ba'ledi, cuskerarena nire erti-gaia izango litzake.

Otxando'gaz nire alkar-izketetan, mutil gazte onengan izakera sendo ta zintzo bat aurkitzen dot: gauza on guztientzako gogamenduna, gizartean ibilli ta izaki guztiai begiratuta, euron izaerea eratu ta erabiltzeko sentipen samurtsu ta zoragarriz beterikoa, ta erti-lanarentzat bere eskeintza osoa. Latin esakun arek diñoana esan lei Otxando'k: «Bizi izatea ez da bearrezkoa, bai baiña naitanaiezkua margoztutzea!»

Saulo'k, margoztu ez eze, zizelatzen be ederto daki. Idazlantxo onen alboan —tokirik ba'da— Otxando'ren taillakuntza zoragarri bat agertuko dogu, lo-zorro sakon baten irudipena. Beste lan eder batzuk be egin ditu, oneitarikoen artean bat, Francisco Greña zanaren giza-irudi, soingaiña izan da.

Saulo'ren zaiñetatik euskal-odola dabil, ta urrean, asaba zarren joeraz, emengo giroan, berean eta atsegiñez bizi da, ta era batera, europar kultur eta erti-joera aundieri zabaldurik dagoan asaben oitura onetan liluratuta.

Otxando'tar Saulo, egon leiteke gaur Barzelona'n, biar Prantzi'n, laster bear ba'da Poloni'n, Dinamarka'n edo Itali'n, baiña gogoz beti, ta soñiez geienetan, Bilbo'n, Euskalerrri'an!

AITA PATXI

Aita Patxi'ren oroimenez agertu doguzan lanak irakurrita, batzuk onen beste galdetu dauskue: nor zan baiña Patxi Aita ori? Ta, guk, lengo lau lanak naiko izan ez ba'dabe argitu, ona amen hostagarrena, ta gelaio bear izan ezkeru, beste au ezartzen dogu: Galdetu orduko nekaldietan bizian ziraneti!

* * *

Nork ez dau edo ez eban Euskalerrri'an Patxi Aita esagutu? Nire ustez, anai arteko guda ikaragarritik asi ta ondorengo ogetamar urte oneik zear, kristauari dagokiozan gauzetan, nortasunik berezienetarikoa ebena izan da Aita Patxi. Ta, ola dala, jakin dagigun ba, gure oroigarrietako Patxi Aita il yakula. Jaunak kendu dausku ta Bere gozamen lekura eroan dau. Bere oseiñaren eskaintza guztiak berezis saritzeko. Ta orain, bai, Patxi Aita zanaren eriotz ostean, bere autumautuzko gertariak ago-minetan dabiltz bala-bala.

Bizkaitar Arrieta erritxoan jayo zan. Pasiotar Anaide arteko Jesukristo'rena lako bizi-bide latza artu eban, kristau deunbide yarduerazko eskola sakon onetan, bizkaitar euskaldun gogo indartsu a, berariz indartsuago egin eban, eta onela, Aita Patxi'k, oraingo espiritulismo zearrekoari ez eutsan iñoiz emon baietkorik. Patxi Aitaren Jainkotiar pentsakerca, beti zutuna, goitik berakoa izan da. Bere goiburua: lenengo Jaungoikoa, ta Jaungoikoa'gaitik, gizona.

Jaupari egin zala, odol-ixurle anai-guda bildurgarri ta negargarria sortu zan, eta gudaoldietara deitu eutsen Bizkal'an. Or, gisuzenezko egite aundiak bete ebazan gudari zaaritu ta ilzoriar egonezeri laguntzeko. Eriotsaren aurrean, suizkilluetariko txistu, kaiñoi durunden artean agertzen zan, daneri laguntzen. Iñoiz, Bure Jauna eskuetan eroiala, guda-amorru ta eriotzak ondamen itzelak egiten ebezan lekuetan ikusten eban, eta beti bizirik eta oner urten be. Olan, gudariak pozik egoten ziran bere alboan. Aita Patxi'k guztienezko parkamena zabaltzen ebala ta Gure Jaunagaz danak onetsi.

Mirarizko gertaera onein entsutea laster zabaldu zan, eta Pasiotar Anaide'ko nagusiak, guda kapellau gaste oneri, bere gertaeren oar-liburutsua eukiteko ta bertan gudaroste jaupari ekidietan berari jasoten yakozanak idatziteko eskatu eutsen.

Bere eguneroko au euskeraz idatsi eban. Bein neuk be izan neban aukerea ori irakurtzeko, baiña, jakin ez arren nork, erderara itzulitako atala zan. Eguneroko oar-idazutxo au, Patxi Aitaren ainbeste goreslek filmatuko leukiela uste dot, beste era bateko girorik ba'litz. Egokia da benetan film bat egiteko, ba-dau igikera bizkorra, ustekabez beteriko gertakidunak, baita oraingo yendeari atsegin izaten yakozan piper-min eta gatz ugari be, batez be gudaiburuek andereskillekin egindako jai-parrandak gaitzesten. Jakifia, orretarako laburtuko daben «gionista» on bat bear, Patxi Aitaren bizitzako egite arrigarri, neurriz goitikoak, agertzeko.

Eriotsaren aurrean erakutsi ebazan bere adore neurriz gaitheko, bere kemen eta urkoaren aldeko eskeintzak neurtzeko, oneik gogoratu bear doguz: 1.—Bere zuzentasuna, gudari arapatua ala beste aldera igarua izan zan galdetu eutsenean; 2.—Eriotsari bere burua birritan eskeintzea, besteen ordez, eta; 3.—Lotsagarritzeko zigor a, gudariak guda bukatuta erretzeratzen ebozenean Madril'en ezarri eutsena: kale garbitzaille!

Euskal guda-zailak jausi ziranen italiar indarraren eskuetan, atdillotzetik azke geratu nai ebanak, arapatua barik beste aldera iges egindakoa zala esan bear izaten eban. Aita Patxi'k egia maitetago eban azke geratzea baiño, ta egun baten eta urrengoan, iru edo lau aldiz galdetu eutsenean ea beste aldera

igarua zan, «arrapatu egin nabe» erantzuten eban. Epaitu eban ba, beargifien sailera joateko.

Ta, onein artean egoala, euren egoera gogorra beragan be ba-zala, birritan eskeindu eban bere bizitza. Bein, eurrekin egoan astu-iar gizon bat iltera epaitu eban, an agertu zan epaikarien erdian eta esan; gizon onek andrea ta semeak daukoz bere ardurapean, il naizue ba neu bere ordez.

Beste garai baten, Madril'eko Ikastetxe-Nagusiko alderdietan zan burrukatokian jasaroketa ta ondorengo eriotz ondamen negargarriak sortutzen ziran, beargifien taldetik, batzuk, beste aldera iges egiten eban. Onegaitik, guda-agintariak, eta mutillak bildur-arazteko, taldeko sail oso bat tiroz iltea agindu eban. Agintze lasgarri ori beteteko orduean eta aukeratuak errezkadan zirala izkilluen aurrean, an agertu zan Patxi Aita ta curen lerroan sartu esanaz: gudari oneik erailten ba-dituzuez, neu be eurak lez ilgo naz, aukeratuok errubakoak dira-ta.

Naizta langille sail orretan bera jaupalari lez izentatua izan, eta beste lanetatik azke, alan be eureka egiten eban lana, trintzerak ebaten. Ekandu ona emon eta Kristo'rentzat irabazteko alegifietan.

Anai-guda iltzaille a amaitu zanean, gudariak, jakifia, etxeratzen asi ziran. Aita Patxi'ri, errazoi argi barik bertan geratu eragin eutsen; sarjento batek Madril'eko kale-garbitzaille izatera beartu eban. Zigortu ta jo be egiten eban, eta solfeko ta oiñetako zarrenak emoten eutsen. Lekaime batzuk iñoiz ezer obrerik emoten eutsenean, beartsuen artean zabaltzen ebazan.

Berak, Patxi Aitak diñosku: «Iñoiz be ez nire bizitza guztian, ez dot izan Madril'eko kalteetan aifia lotsa ta itxuskeri». Ta, ainbeste aldiz eta urte luze areitan, gudea joan da gero be, bururatu ezin lekizan kristau egintza ikusgarri ta irakapen on-onak emonda mundu guztiari, or biurtu zan barriz lekaidetxera.

Ta, emen lotu zan Pasiotarren lege ta zuzenbide latsak zearo betetzen, atseiden aldi txikienik barik, gudara urten aurretik lez. Ainbat otoitz eta itsaldi egin, gaixoak ikuskatu ta onetsi, ta azkenengo urtetan batez be, apostolukuntzan lotu zan: Orozko, Zeberio ta Arrati guztiko basetxeetan egozan zar et gaboei ikustaldiak egiten.

Beti izan da Aita Patxi begiko ta agurgarria, ta bere onbearra onartzen eban, bere onepenak eskatzen, bere nekaldialak maitatzen, eta bere euskereaganako maitasun gartsuagaitik goraitzen. Zifistu ezin aifakoa eban maitasun au! Ona emen Aita Patxi'ren deuntasunerako esaubide berezienetakoak. Sakon eban buruan sartuta, Euskalerrri'ko zifisemenaren eusle ta iarun-eragillea Euskerea zala. Orregaitik beti irau euskeraz egiten eban baita urrutizkiñera deituzten eutsenean be, ez ekiala euskerarik besteak esaten eutsan arte beintzat. Gitxi maitatu dabe Aita Patxi'k aifia gure Euskerea!

Gudan, eta bearrera zigortuen artean, eta nun ez!, lagun andiak egin ebazan: langintza ta jakin-bide mailla guztietakoak. Sarri etorten yakozan aolku bila. Apostolukuntzeko lanari urduri eta arinketasun andienean ifarduala —zerbait oker ebilela be igarrita egoan— gaixo zital, aspi-suge, osatu-ezineko, ilkorra bearez dan leukemi ikaragarriak oratu eutsan, ta ustekabean eroan dausku beste ezilkor bizitzara.

An, Jaunak, Bere seme ta otsein kristau zintzoari ta onen ainbesteko ontasun, croapan, maitasun eta egintzakaitik, betirako sari andia emongo dautsa. Ta, andik, be —au bai ziur— egiazko zifisemena ta euskerea zaindu dagiazan lagunduko dautso Euskal-Erri'ari!

LETONA

Gogo-gaixodunak

Oraintzu arte, gogo-gaixoduneri «zoroak» deituten yaken, eta gizarte tartetik giltzapetu bearreko arriskutzat artuten ziran. Gizatalde geienak, euren-ganatzeko bildurrez izaten ziran eta orain be olan dira. Olango gaixoentzat aukeratuta egon diran gaixotegici be, bereziko izenez deituten yaken: Zoro-etxeak. Gizarteko zenbaketak diñonez baiña, uste dan baiño indartsuago aienatzen, aldenduten oi doa gizartean izan dan onenganako bildurra. Albate-sareak, indarrezko atorrak, ate itxiak-eta, ez ei dira barriz ikusiko.

Eunetik gizaseme bat, gogo-gaixoduna ei-da. Orrela, mundu zabalean, milloi luze batzuk ei dira euretarikoak, eta España'n 340.000'raiño izango ei-dira.

Gogo-sendagintzaren, psikiatriaren elburua, gogoko goi-berak lenengotik aztertu ta sendatzea da. Antxiñatik ezagutzen izan ziran goi-beraldi gaitz-aldiok. Hipokrate, Galeno ta beste antxiñako osagille ospetsuak gogo-gaixoaren atzalpenak emon eta muetak banatu egin al izan ebezan.

Lenengo zoro-etxeak, XVIII mendeko azkenetan irasi ziran: zoroak ondo artu, abegi ona egin eta arduraz zainduteko asmoaz. Ordutik, gogo-gaixodunak, lekaidetxe baten lez edo espetxeetan giltzapetuta lez bizi oi ziran, ta iñoiz, gaizkille bat lez arturik, gogor zigortuta be bai.

Naiz zoroetxeak gogo-gaixodunen onerako egiñak, zoro-jokadak agertzean, zigor itzelak emoten eutseezan. Ba-egozan besterako arauak: abegi ona, giza-bidea ta onez gaixook artzeko, baiña orduko gizartea, itxuraz, ardura aundiagoz izaten zan, osasuntsua ta sendoa zoroen begitartetik zaintzeko, gaixook sendaketa egokiz osatu bearrean. Alan eta guzti be, XVIII eunkian bertan, zoroeci gizabide ohea emoten asi ziran, eta ez ebezan, lenago zan lez, presondegi illunetan lotuten.

Psikiatri jakintzaren aurrerakuntzea oargarria ta andia izan da 180 urte oncitan. Gogo-gaixodunei, ez yake orain deintzen izen a: «zoroa», ezta eurak dagozan tokiei «Zoroetxea» be. Gaur, beste itz-berba gizatasunezkoagoak darabilguz eta zoroatasunari buruz, gaixotasun bat, gogo-gaixo bat, ta ez besterik, dala difuskue.

Ikusi daigun zelangoa dan gaur, gogo-sendakintza gaixotegi bateko bizitzea. Geienetan, kaleko beste gizaldreen antzekoa da:

Zortzi terdietan jagi ta gozaria artzen dabe. Gero, bakoitxa bere lanera doa. Amabi terdietan bazkaldu. Ondoren, atsedan aldia, akeita artzeko-edo. Gero, beste ordu batzuk lanean, eta barrero asti-ordu, aparti ta amarretan geraldia.

Zertan egiten ete dabe lan? Baratz, lorategi ta lantegietan. Gogo-gaixodunetatik % 75'ek, lan egiten dabe, Bakoitxak berari agindutakoa. Eritasuna arindu ta gero osatzeko, gauzarik onenatarikoa, bear egitea izaten da. Olan euren buruarentzat onuratsuak dirala gogoan darabille, ta gizarte ta erkidetasunari laguntzea emoteko aifia dirala be igarri. Eguneroko bost orduen alogerea jasoten dabe astero. Lantegian, ainbatek lo-egiteko lastai bigungarriak dagiez. Beste batzuk, arotzkintzan edo gaixotxeetako zegegiñetan diardue.

Irabazi oi daben diruakin —geienak aurrezki-gutuna daukie— norberaren eralketak ordaintzen ditue, ta batzuk, euren senideei dirua bialdu be bai.

Batzuentzat, gogo-gaixodunok lagun galbidetsuak dira, olan uste dabe beintzat, eta eurekandik urrinduten dira. Sarri, sendiartekoak be, orreik baztertu edo alderatzeko alegiñeten ibiltzen dira. Senean dagozanak baiño asarre-korrangoak dirala uste dabelako geienetan, eta bildurra izaten dautsee. Baiña sentzundunak baiño benetan asarrekorragoak eta gogorkeriagoak ete-dira gaixook...? Au beintzat ikusi dogu: Gaixotegiko irureun gogo-gaixodun dabiltz etxe a dagon uriko biztanleekaz nasturik, eta iñork ezin al izango leukez berezitu.

Laterri baten, orain amar urte ezkerotzik, nortzuk, gogo-gaixodunak ala sentzundunak, gogorkerietara emonagoak diran jakiteko, aztertze-billaketak antolatuten diardue. Bataz beste edo eunekoan, ez dagola ezertariko alderik agertu dabe ikerle ikasiok; osasundunak eta gaixook, gogorkeriak egiteko zale edo ez, bardiñean ei-dira.

Sarri entzuten da, guztiok gareala apurtxo bat zoroetxoak. Egia et-da? Dana dala, ziur dakigu: Gogo-gaixotegietan, gaur, alegiñez eta arduraz dabil-tzala, gizadia aifako zarra ta, zoritxarrez, gero eta geiagotzen doan gaixo tamal-garri au osatu edo arindu naian..

LETONA

EGUZKI-INDAR GARBIA

Gai onetzaz, oraintzu idatzi dau labur eta eder, Arregi'tar Josu'k, eta AGUR onetan agertu be. Gai au, aldi baten beintzat, ezin ustua izango dancz, neuk be nire lan apal au dakart ona.

Eguzkia, atzo, ipuin jakintzan ebillen obeto. Gaur, gizadiaren itxaropena izatera eldu da. Langitzeak ez dau orain arte ardura andirik izan, eguzki-indar ugari orretik beretzako indarra ateraten.

Arriutako edo arri-biur diran fosil errekiñan, geroago ta goragoko gorakadea dabe, ta agortzera elduko dirana be, ikusten da. Ortik, zein etorkizun ete dau eguzki-indarrak, esate baterako, 2.000 garren urtean? Edo beste eretako indar sortzaille gaien ondoan, batez be nuklear-guneko indarraren ondoan?

Arri edo olio biurtu ziran errekiñak, ez dira aitu oindiño, barriak be aurkitzen dira egun oneitan, eta ez dira agortuko ain arin. Ugari dira oraingo aldi; arrikatza adibidez. Baiña ezaugarri bi agertzen yakuz: lenengoa, fosil-errekiñak gero ta garestiako egiten dirala, ta 2.000'gn urterako ustuko yakuzela konturatzea bestea, batez be urturik agertzen dan arrolioa. Gero, nuklear-gunetako indarra, esaterako, azumbre erdi uretik eun arrolio itxasonuzi bete añañakoa; urgai edo idrojenetik itxasoko ur-lurruntetik lortzean, indar merke ta ugaria. Baiña indar-lortze garbia izateko, kutsu bako landolak lortzeko, jakitunak uste izan daben baiño urte geiago bearko ei dira. Eguzki indarra bearko dogu ba erabilli.

Baiña ameskerietan ez ibilteko, esan daigun, gaurkoz, eguzki indarra, beste indarrok baiño garestiagoa da, iñoiz bost, zazpi baita amar bidar be. Alan da guzti be, beste orreïn salneurria gorantz doala, eguzki-indarra geroago ta errezago lotzen dogula, merkeago, bataz beste neurtzean; merketu ez da ba ezer merkatzen gaurko gizartean.

Gaurkoz au jakintzea naiko izango dogu: Eguzkitik lortu dogun indar batze ikusgarriena Eguzki-etxea deitzen yakona dala. Bai, uste ona izan daikegu etxe-indar onen etorkizunean, Orain amalau urte, Israel'go bost lantegi indar orreïn erabillaz, eta ango aurrcrapenaz, bertako giroagaitik ixillik gordetzen ba'dira be, asko geitu ei dira. Ludian zear, 100'tik 30'eko gorakadea izan dabe, len beste indarrekin ebillazenen artean.

Urte batzuk dira, arterketa-ikasi naiian, Odeillo'n-eta jaso zirala. An egin ziran orretarako etxeak, uste baiño irabazpide andiagoa izan dabe. Lortu daben orduko kilowatia, askoz be merkeagoa, beste oituzarko errekiñekaz lortzen zana baiño, izan da. Gaur, Odeillo'n, iru eguzki-etxe dagoz orain, eta urteak aurrera, 31 egiteko asmoa dabe.

Sahara'ko eremuan be, ostal-etxe bat egitekotan dira, eguzki-indarra izango dala orko bearkizun guztiak erabilteko indarra. Eta Arregi'tar Josu'k diñoanez, Prantzi aldeko Auñamendietan, Mont-Louis deritxoen alderdian, eta beste inguruko toki egokietan, beste eguzki-etxe batzuk egiteko asmoan dabiltz.

Oba izango litzake, Euskal-erri'ko Auñamendietan be, eguzki-indar landolak egingo ba'leuskiguez, orain gertatzen diarduezan nuklear-gun indarrok baiño.

Uzbekistan'en, Errusia'ri ezarrita dagon laterri orretan, 4.000 litro edateko ur lortzen dabez eguzkiaren indarrez. Turkemani'n, eguzki-indarrez dabillen uaga edo bonba bat, erabatera ura garbitzen dabena, darabille. Karakoun'go eremuan bertan, 3.000 litro ur aterata ur-gazi au edetako eran jartzen dabe, jakin baiña, orko urak berez litroko 36 gramu gatz daukala. Eguzki-uaga bidez, laster, basamortuak be lur biziak izatera elduko dira.

Eguzkiaren indarrez Txile'n lortzen daben ur-lurrundua, % 40'raiño merkeagoa da fuel-oilakin garbitua baiño. Ta orrenbeste jaso da beste laterri askoetan be, batez be, arrolio barik, au erosteko diru andiak emon bear izaten dituenen errietan.

Ala ta be, oindiño, eguzki-uagaren garesti izatea, larregia da. Baiña esan dogunez, Errusia'n geiago ta geiago egiten dabiltz. Aprika'ko Niger'en, Giradier jaunak egindako uaga ori darabille, eta orri esker ango legortcari, zati baten neurria artu al izan dautse, ta eremu alde bat lur bizira aldatu.

Onen arazoa emen dago, aurreko indar-gaiekin erabilteko dagozan landolak, ez dirala errez aldatuko, agortu edo salneurriak goi-gora igon arte. Bitartean, ez da aurrcakuntza andirik egingo, ez da ba eguzki-indarra bear dan lez zabalduko oraïndik, eta orretara arduratuak asko ez diralako, ez beintzat bear aña. Nire ustez, orraitño, erri aurrceratu ta biribilduak, arazo oni ardura andiagoa emon bear leukioe, gizadi osoaren onerako.

Jatorriz, egur edo ikantz bidez berotu izan doguz gure etxe ta egonlekuak. Gaur, errekin urtu edo gasdunekaz gabiltz, egurra ta ikatza ugari dagon lekuetan be bai. Gizadiak beti izan dau, ala edo ola, eguzkiaren beroa bereganatu ta erabiltzeko asmoa, gogoratu leiarrezko egotokiak eta landara azketak. Noiz baliatuko ete gara indar garbi au alde guztietan erabilliaz? Noiz ikusiko ete doguz eguzki-etxeak gure inguruetan?

Etorkizuna, bai, jakitun, esku-trebe ta adimen oneko gizasemeen eskuetan izango da!

LETONA

Japondar Kementsuak

Mundu zabal onetan, aldakuntza bizkorrena lortu daben gizartea, Japon'en da. Baita ekonomi-ala be, bere langintza ezeztu yakon ezkerotik, urte gitxi barruan, gorakada andiena egin dabena.

Bere kondairea zear, bere izate ta kultura giroarentzat asmamen barriak ziranak be, egokitu ta beretutzeko almen berezia agertu dau. Gaitasun onek, erri-jakintzeagaz alkarturik, azkenengo eun urte bitartean, aldaketa garrantzitsu bi egitera lagundu dausto: XIX mendean azkenetan, barrikutzearen bidea artuteko, feudal-eraketea garaitu ebanean bata, ta barriro, XX gizaldiaren erdian, bigarren ludiko gudadiko oar-ikasik ikaragarriak zuzenduta, lanari lotutako gizarte barria irasi al izan eban; laguntza baketsu ta erri-demokrazizko biziera barria antolatu al izateko. Aldi bi orreik iraulketa gogor eta bildurgarriak eragin arren, jatorrizko zuztraiak eta euren gizartearen jarraitasuna apartu barik, gaurkotasuna lortu dabe.

Japondar aldaketaren argibide ikusgarriena, gizaldi onen azken zatirako, ekonomizko gorapenez, ludiko laterri langintzan lenengotariko mailla goienerra biurtzea da.

Japon, ugartedun lurralde naiko txikia da. Lau ugarte nagusi, ainbat kate-ugar-te ta milla ugarteñok osotua. Bizibidez ain labor daben bere lur ori, eun millo bi bixtanlek baiño goiagok betea dago.

Eragozpen guztiok izanda be, ta guda ondoko bere industri egituren ondame-nagaz aurkitu arren, aberriak, bere ekonomia gelagotu ez bakarrik, baita aunditze onen neurriz, ludiko ekonomi mailan irugarrena izateraiño eldu da: Burdin-lantegi, tresna-gintza, eun-oialketa, elektronika, berebilgintza, itxasontzi-lan-gintza eta abar luze bat. Bere salgai-ontzidia ludiko bigarrena dau.

Eta jakintza gaietan, gaurko japondar idazkintza-literatura lanak, sartaldeko joereagaz abesturik, beste errietan be asi dira agertzen: «Etxeruntz itzulbidea», Jiro Osaragi'rena; Yukio Mishima'ren «Uñen otsa» ta beste eleberripuiñak; Junichiro Tanizaki'ren «Batzuk asunak gura dabez...» 1969'an, Yasunari Kavabata'k Nobel-literatur saria irabazi eban. Arlo onetan, sari irritsu au lenengo emoten jakon japondar bateri, jakintza arloan iru Nobel sari jaso dabez japondarrak.

Ertiarentzat eta izadiari begira japondarrak daben leia ta biotz-berea, egu-

neroko bizieran eta egiñetan sarri agertzen dabe; etxegintzan, lora-apainketetan, gauza txikien zeaztasunetan...

Teia gertatzea, Japon'en, «txanoyu» deituten yakon ori, ango ertieder, estetika berezi bat da. Au da bere zeregin nagusia: Auts egindako «mattxa» gordiña maira eroan eta or edatea, ta maijabe nor dan, ainbat era dira gertaera ori egitekoak. Benetan, ikusi ta ezagutzekoa. Garai ta aldiaren giroan be badaukoz bere aldaketak. Geienetan, ertibaliotsudun ontziak eta tresnari orren gai diran jantzi bereziak bear izaten dira, ta japondar aolku batek diñoanez, teegela edo etxe bat be bai.

Japon'etzaz diardutenean, beste zerbait, bear-bearrez datorkit lumara. Loren gertuerak, «ikebana» deituriko egiñtzea. Ludi guztiak ezagutzen ditun oiñarriak ditu, sorkaldeko erti itxuretan be berarizkoa dalarik. Orain iru mende astatiko «ikebana» au, an, japondar budismoaren filosofi-gogamen adieraste bat lez sortu zan. Baiña aldia aurrera, japondarren loren gertuereak, bereziz errikoa izan zanak, erlijio adikizun ori galdu dau, ta izamenaren estetika baten agernaia artu.

Amaituteko, Kaisar sendiatzaz be berba batzuk. Niponen Kaisar jauna, Hiro Hito, 1901'goan jayo zan. Itxasizadi jakintzan ikasle andia danez, muela barrien agerketeari buruz, liburu batzuk argitaratu dauz.

Kaisar anderea, Nagako, japondar egikeraz, eresi ertian diardu; olerki zalea da, ta orain ia azturik dagon erti baten, kaligrafiaren jarraitzale. Ez aztu japondarren idazkerea orretarako berezia danik.

Bakalseme oiñordekoa, Aki Hito, 1933'an jayo zan. Aita lez, itxas-bizistia ikasia da, eta tennis eta zaldizketan be jardun oi dagi. Michiki Shoda andereñoagaz, lantegi-buruzagi baten alabeagaz, ezkondu zan. Alaba bat eta seme bi dabez.

Ainbeste urtean lenengoz, gora-egin bear orren ondorena lez, alako neurri galtze bat agertu da azkenengo auteskundeen bultzadaz. Japondarrak baiña, barritasunak eta aldaketak, jaso, artu ta eurenaganatzen jakin izan dabe beti. Oraingoan be, olakoren bat izango da.

BERBIZKUNDE BARATZAK

Pasiotarren Anaidian bizi dan Mar-kiña'ko Gerrikabeitia'tar Onori Aita burutsuak, «REDENCION» aldizka-rian beregizko idazlan bat argitaratu eban, izenpuru onegaz: «Jardines de Resurrección».

Ain jatorra denez, or datozan go-goeta garaienak euskeraz esan gura neukez gure AGUR'ean:

Iten diranetatik asmakizun arazo andiak datorkiguz beti. Batzuentzat ezin-aldenduko min-atskabeak; beste batzuentzat, errebeskeriak. Urrengoak, lenbailen erre ta auts biurtzea gura leukee. Arcik oster, usain-gozoz igur-tzita bizirik lez iraunaraztea. Geienak baiña, oltza egokietan edo atxurdiñezko illobi apainguetan gordetea. Ez erre, ez illundu, ez atxuridin aberatsetan estali... erdi-bidean izaten da egia; onetan be bai, nire ustez.

Ez erretze ez errauts biurzerik. —Gaurko uri andietan, lur-neurkin bakoitza diru-sari andiagokoa izatera dator. Origaitik, iltokiak laburtu egin bear. Beartasuna agertzean, esaterako gudatokitako gorpitzillen ugaritze tamalgarrian, edo uriola, lur-ikara, izurrite andien ondoren egiten izan dana, danean eta beti izan daitela gura dabc batzuk.

Baiña erretze orreik, alde askotatik, ainbat kalte sortzen ditu. Ona emen banakaren batzuk: Gure egunotan, edozelako biotz-gogorkeria alden du bear dogu. Ta, gorpuztillak erretze, gizadi geienarentzat, ez ete da latzgarri, basakeri ta biotzbako ankerkeria izango? Gutariko geienak, beintzat, aita-amare gorpuzkondoak ez leukegu su-garretara botatzea gura.

Aurrekoen gauzen gomuta, oroipen guztiak ezeresteko ardurea dauan orain-go gizaldiak, erreketari zirikatzendau. Baita ifioiz esan, gorpuen aberastasuna dan kimika-endarra gizadiari itzuli bear ei yako. Erretzeak, utsetik - utsaren, nihilismo orren gogapenak bururatzen dauz. Baiña munduak, oldozpen illezkor eta Jainkotiarrak bear ditu.

Azkenez, geroke paleontolji, etnografi ta aurreko errien kultura, bioloji, eri-aldi ta jakintza askori dagokiezan jakintza-langaiak eta azterketak kenduten dautsaz erretzeak.

Eta zer esan orain arteko edo oituzko iltegiari buruz?... Ez dira egokiak! Bear ba'da, baserrietako lengo apal eta arrokeri bako iltegiak onartu geinkez. Baiña gaurko gure iltegiak, Txadon eta elciza-nagusietan dagozanak be, irudiz ez ba'da be, gizarteko injustizi zuzenbagekeria luzatzen dabe. Izenbako gizatalde ugaria, andikien arrotasunaren inguruan makurtuta age-

ri da. Ta, oneik, euren eziñezko baiña iraingarri daben asmoz, illen betiko bardintasunari irri eginda, besteak isekatu naijan-edo, euren sendien andikeria illarri garai, idazpuruz beteriko jaun-obi atxuridin arroetan eortziten dabez.

Ez, ez dabe zuzen ziñesten betikotasunecan, oraingoago egikeran, orma luze muga bakoak arasaz bete, ildakoen «criauntz» aurreak argibide-txartelez beteta ipinten dabezanak. Obitegiak, gizonari, betikotasunecan sakonkiro gogoratzen lagundu bear dautso. Baiña gure oiturazko iltegiok ez dabe egikizun au ondo betetzen. Ainbeste atxuridin, jaun-obi dirdiratsuak, aberatsen eta andikien arrokeria deadarka adierazten dabe. Giro baketsu ta gozotsuak, argi epel kerizpetsua bear doguz sakon ausnartu al izateko.

Or baiña, Berbizkunde Lorategiak, orretarako egoki diranak. Ildakoen gorpuk, euren kimi-ongarriz, edozein muetako lora usaintsu ederrak ernearazten inguruan. Aberats eta txiro, olan dan bitartean, baita jakintsu ta ez jakin, edo errege, lendakari naiz menpeko, jaun eta otsein, guzti-guztiok bardintasunecan apaingurik lora berekin, Kristo'ren Gurutza tolesgabea ta idazpuru laburra euren ganean dabezala, Berbizkunde Eguna itxaroten. Oldozpen au ez etc da maigarria, zoragarria?

Emen, baratzak, bedartzeak eta lorak berba egiten dauskue ixillean. Emen dagoz illak loren margo ta usain artean, eta zogi-orlegiz estalduta, barruraino goi-argituz gu danok, eta maitasuna, biotz-bera samurra, alkartasuna ta parkamena irakasten. Illak eta eraillak ixillik dagoz, ez dabe deadarka ordainkeririk eskatzen, ondo dakielako Juangoikoak bakarrik epaitu leikela, osatzen dauan epai-auzian.

Orrelango iltegiak eziñezkoak dirala...? Ez ori, aalezkoak dira, egiten dira-ta.

Kolonbia'ko uri-nagusietan, Bogota'n eta Kali'n ikusi geinkez. Baita cuskeratu au izenpetzen daunak be ikusi dau New-York'en Pasiotar Anaidiaren lekadetzeko albo-ortuan dagon ereduako Berbizkunde Lorategi ederra. Gurutzea, ta onen azpian idazkun au latifnez: «Hic milites Christi sub Crucis vexillo spectantes Resurrecciones Diem». Euskeratuaz diño: Emen Kristo'ren gudariak Berbizkundearen Eguna itxaroten.

Ikustekoak dira baita, Ipar-ameriketako il-baratz politikak, batez be erri txikiakakoak, ormarik bako zugazti orlegi ondo zainduak.

LETONA

AINTZA-ILLETA ALAIA

AGUR onen 157'gn zenbakian agertu zan lez, baita Bilbo'ko egunerokoetan bere argazki ta guzti, Aita Patxi'ren gogo aldezko illetea Erri-meza bategaz bete zan Deustu'ko pasiotarren San Felizisimo cleizan Urrillaren 27'gnean eta goizeko amaika terdietan.

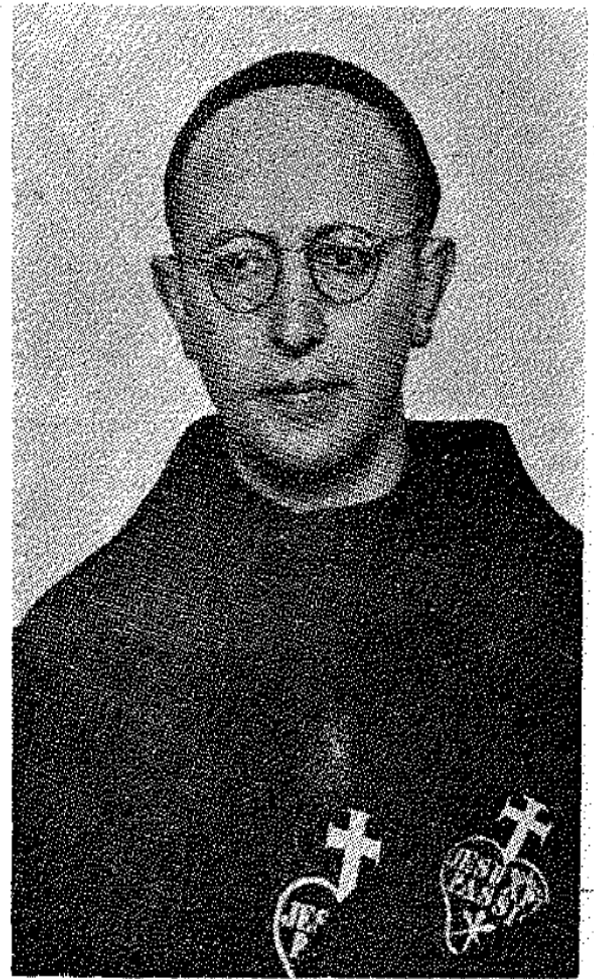
AGUR'en Aita Patxi'ri buruz, idazlan ainbat agertu da, baiña ez dot uste bere irudia agertu danik. Egokia izango da ba, lan labur onen alboan argazkitxo bat erakustea.

Illeta omenaldi au, ospatu zan ta, illetea izan arren, jai-aldiz eta berezitasunez beterik izan zan. Gizatalde andia eleizaratu zan. Naizta txadon au neurritz andia izan, beterik egoan.

Aita Patxi'ren ainbeste ta ainbeste ordainbako erri-otseintza, oneraspen gartsu, batez be gaixoen alde, bere euskeltasun biotzkorra ezagutzen eben Bizkai'ko errietatik etorri ziran. Orozko bertatik amalauren bat-edo. Dima, Zeberio, Yurre ta Arrati'ko baserrietatik aldra batzuk be. Ba eukazan Aita Patxi'k Euskalerra guztian goresle ta ainbat adizkide, guldadian beragaz ibillitako bilbotarrak be ugari. Aitatu daigun bat beintzat. Osagille ospatsu bat berau. Onek Aita Patxi'ren jainkotiar bizieraren barri izan ebanetik, onen gertakizun guztiak jakinguraz jarraitzea sartu yakon buruan. Aspaldi baten esan eustan, bildur zala Aita Patxi ez ete zan ezkereruntz iges egindakoen adizkide izatera elduko, ori bai, orreik Kristo'ganatu ta sincedun egiteko asmoz.

Ara baiña, ba-ebala itxaropena Mosku uriko Kremlin'en, igitai ta maillu ordez, Kristo-Jainkoa'ren gurutzeta iñoiz agertuko zala, entzuten geuntzan praille abade gartsu oneri...

Aita Patxi'ren gogo-alde mezak ateraten etortzen ziranak iñoen, ez cukala meza-beerrik, ziur zeruan egoalako, ta ori egiten ba'eben, beraren laguntzea lortzeko zala. Euskaldun kutsuzkoa benetan izan zan Erri-meza eder ori. Euba'tik etorritako pasiotar ikasle batek,

abots lodi ederrakin, abestiak zuzendu ebazan, baita Barturen Aita'ren taldeak, emakume ta andereño abeslariak asko jantzi eban abes-taldia. Ta Argintxona'tar Mateo Aitak igandero daukan amar terdietako euskal meza au, oraingoan Fermin Aitak, esan eban, gaurko euskal-elizti gilleak. Eta berezitasunez beterik egin be.

Ebanjelio ostean, atzalpen edo il sermoia-ren ordez, euskal-bertsoak abestu euskuzan, oiturazko melodi eresiz, azkenengo esaera bakotxa erriak be abesten ebazala.

EGILUZE

ETXEKOEN ARTEAN

Etxebarría ta Arroita'tar Ambrosio gotzain eginbarria dala, Zeberio'ko semea berau, asteroko onen irakurleak jakingo dabe onezkero. Azil onetako 10'gnean, erriko eleiz-nagusian bere agertzea egin eban euskaldun argitsu onek. Lenago, gotzain izentatu ebenekoxe, Barbastro'n, zainduko daun Eleiz-barrutian, senitarte ta zeberiorrak artu ebazan, eta mezatan, eurok an ziralako, euskeraz berbalditxo bat be pozik egin. Enintzan an egon, baiña bai Zeberio'n, eta emen izan zana, euskal kutsuzkoa, euskotasun heterikoa izan zala esateko bearrean nago. Itzela da orraitio, Bilbo'ko izparringiak orretzaz tautik be ez esatea!

Jazokun ori izango zanik, eneban aurreko gaberarte jakin. Gotzain barriagaz aide-oraturik dagozan Basauri'ko nire llobak, AGUR'en arpidedun zintzoak, ots egin eusten. Eroan naguela eurekin, nire eskaria; baiña, ezetz, erantzuna, ez eukiela niretzat tokirik euren berebilletan. Nire lagun, orain Deustu'n bizi dan Gorritxu'tar Iñaki'k, gurari au beteteko lagundu eustan. Bera ta biok, bere berebillean, joan giñan.

Zeberio'rako bidean zear giñoyazala, bide zatar, estu, zuloz heterikoa ikusirik, alkarri esaten gengoan: Baiña gure Bizkai, ainbeste lantokien jabe, beti arduratsu, eten barik diru egiten dagoanak, zelan eta zergaitik bide oberik egin ez bere errietarako?

Eldu giñan eta astia izan gendun berebilla bastertzeko, leku estu, lapragarri ta lupetzu baten, inguru guztia belbillez heterik egoan. Danean jendea ta danak euskeraz egiten. Ezkenduan entzuten erderarik, eta Euskal-erri erdian gengozi-la-ta, gu be pozaren pozez.

Txadona, benetan aundia izanik be, bete-betea zan. Itxi neban nire laguna eleiza barruan, eta apaiz-gelara sartu nintzan, gotzainagaz ta beste amaika abadeakaz Mezea batera esateko. Jesukristo'k Eukaristia irasi ebanean lez, gotzain barriakin, amairu mezaemoille izan gintzazan. Zoragarria zan erri gustiaren alaitasun gartsua, ta egizko poza euretari baserriko bat jauparitzaren gorengo maillara igon eta bere ontasun, jakituri, onoimen bereizgarriagaitik orretara eldu zala ikustean.

Meza erdian ta azkenean bertsolari on batek, abots zoli ta gozoz eta eres-melodi ederraz, aitamen gogoratsuak esan euskuzan; Intzaurraga'k, Zeberio'ko seme gaste txairoak, bertsolarien euskaldun abizena daroanak. Tamalez, ezin ekarri orain ona gotzain barriaren omenez eleizan abestu ebazan bertsook. Aurrera ekin zeure bertsolari zeregin orretan, gaste Intzaurraga. Eta zeberiotar gustiei, batez be Gotzain barriari ta bere senideei, gure zorionik gartsuena.

GABONETAN

Agur-zorionak bialdu ta artuten gabilz. Aingeru eder, ume alai ta zaratatsu, arpegi biribildun bidai-txartelak agertzen oi dira gure etxe ta erakustokietan. Baiña, zentzudun eldu-nordanak ez dau geienez poztasun aundirik erakusten: Barregarria litzakela; umekeria dala ardura barik poztasuna agertzea erabagi dogu antza. Bizitzako buruaste ta arazoetan murgildueri poztasun gitxi, diñogu.

Alan da be, danok poztu bear gara Gabonetan. Ori diñosku Idazteunak: «Poztu zaiteze gaur; poztu zaiteze diñotzuet barrero. Ez artegatu ezergaiti be».

Gure arazo guztien Azkatzaillea dana, gure Salbatzaillea jatorku. Bere Belen'en jayotzea gogoratu ta ospatzen gagoz egun oneitan. Berak dakargu alaitasuna.

Gizonak baiña, bere poztasunaren egille izan gura dau. Ezin ukatu asko lortu dauanik. Jakin-eza, atzerapena aldenduten ibilli dabil. Ainbestentzat ikaste nagusiak; sendakuntza, psikologi, gizartetzaren aurrerakuntzak, guztiok onuraten gaituez.

Langintza, teknika ta biziera-maillak aurreratuz doaz. Irrati, urrutikuskin eta egunerokoak, mundu osoan jasotzen dana jakinazoten dauskue. Amesetan be asmatu ezin geinkezanak, saleroste aundiok emoten dauskuezan erreztasun eta nasaitasunak. Txangolari ta ikustezale izatera eldu gara, an-or bidegiñez... oporraldiak, gizarte-babesak be ba-dagoz... Ondo etorria aurrerapen guzti au!

Baiña gogotsu ta losoturik ete gagoz? Gure poz eta alaitasunak ez ete dau tartean ardurarik...?

Egia esan, ez dabiltz ondo gauzak; zezer txarto dabil. Ara or nunai laterri guztietan gazteen zalapartak; ludiko bakea etenik barik zemaitua; ainbeste ta ainbeste eguneroko oratze, kale-lapurketa ta gogorkeri dirala-ta, norbaiten babes, zaintza bagarik gabiltz.

Politikeria ta dirukeriaren elburuak, bakoitzaren tankera, naimen eta nortasuna ondo ezi бага doazenean, gizarte-aurrerakuntzea txarto ibilli bear. Erri bertako ta beste laterrietako gizonen artean ikusten doguzan ezbardintasunak, txarrak dira, eta etorkizun illun eta zemaituz beterikoak.

Ez da izaki oroen Egillean siñesmenik eta itxaropenik ipinten. Jainkoa'ren laguntzean ez daukagu ustebiderik, batez be Aita baten semeak alkar maitatzen bear dogun maitasunik ez dogu ikusten.

Gabonetako jaiak, iñoiz zaartuten ez garcan aldia izan bear dabe. Jai oneik beti dauke guretzat lilluragarri zozagarria dan biotz-ukutua. Ospatzen dogun ezkutukiak —Jaunaren Giza-izatea ta Belen'en Jaiotzea— irakaspide aundia dabe. Orretan onurarik ez egitea tamalgarria litzakigu.

Gizonaganazko Jainkoa'ren maitasuna da irakaspide ori. Baita gizonaren eta Jaunaren adiskidetasuna be. Gizonok anai gareala, Jainkoaren maitasuna alkarrenean ikusi daigun, Jainkoaren maitasunean, gizonak aldendu daigun gorrotoa ta alkar parkatzen jakin biotzez.

Burrukazale ta norberekerizko ludi au, bake, anaitasun eta maitasunaren paradisu bat izatera biurtu bear dogu. Olan, zeruko abindu ta nai a beteko dira:

«Bakea lurrean gogo oneko gizonai».

LETONA

GUZTIENTZAT OGIA

Gabon, Eguberri ta Errege egunetako inguruetan, ta egun eurretan batez be, euskaldun danok, Jaunari eskerrak, janari eder eta ugaritsuak izango gen duzan. Lebatz, bisigu, turroi, intxaursaltza gozo tabar, geure atsegin eta goza- mentzat agertuko ziran andik eta ortik.

Gizataldean ainbeste ta ainbeste dirala janari apur edo ogi zati bage, gosez ilten, guretariko zenbatzuk gomutatuko ete genduan? Alan da be, au egi ikaragarria da.

Joan dan azillaren 5'etik 16'rarte, Ludi zabaleko Janaritzaz Batzar-Autuet a bat ospatu zan Erroma'n. 130 ordezkarri, buruzagi ta ikasik, laterri guztietatik, gizona aifnako buruaste zar bildurgarri ori aurkeztu ta arduratzeko azterketak izan ebezan. «Laterri aberats eta txiroen artean dagon zulogune ori kenduteko, al bestean beintzat, erabakiak artu bear doguz», autuetaren asieran Itali'ko lendakari dan Leone'k ifioan lez.

Ludi guztiak bear dauan janariari buruz, eta onetatik jasoten diran arazoak zuzentzeko, iru munduetako legegizonak arduratsu saiaturko dira. Ogia bai ei-dago ludian-eta, baiña zuzenbidetzko joko obeagaz banandu bear dogu.

Janaritzaren autueta au, aurreratu ta atzeratu diran laterrietako jakitunak askoz lenago itxaro eben. Orra ba, garaia be ba'zan batzar ori egiteko. Laterri batuetako idazkariak ber-berak auxe diño: «Amarreko-urte azken onetan, munda zabaleko janariak eldu diran maillea baiño berago, ez dira ifioiz izan» Irugarren ludiko lurgintza arazoetan berezitu dan prantzitar lugin-irakaste dan René Dumont'ek tinko diño beste au: «Edestiko gosarik zabalena asi da, baiña aunditzea geldiazo legike oindiño.

Zelan geiagoan ernarazi? Zelan egin eta sortuazo bear diran ez-ustetarako erabilli daikezan naiko gordetze? Zein bide artu? Zer egin gaurko larriune au zuzentzeko?

Ona emen, laburrez, lengo azillan 130 laterrietako milla buruzagi, ardu- radun eta ikasiak Erroma'n egin daben galdera-itauna. Baiña, zelago da ludiko egocra au? 1972'ngngo alegintzea, munda guztian, 33 milloi upel tonela- daraiño gitxitu da. Gari ta ur-olo edo arrozari dagokienez, euren urritasuna nabarmen ikusten da. Elikatze larriune onen sorburua zein izan dan erakuste a ez da gauza erreza.

Batetik, bere egoerea astundu ta gaiztotu dauazan ainbat ondamenti ta oker jasan bear izan ditu gizadiak. Azkenengo urte bi onetan, uriolak, legor- ketak eta ekaitzak aundiak izan dira, India, Aprika, Amerika ordikoa ta egoak- dekoa, Laterri Alkartuak eta Errusi'ko uztak ondatu egin dabez. Gero, arabit- tarren jokoak sortu daben larriunetik, dirutza aundiak orretan erabilli bearraren ganetik, ongarriak edo kimi-zimaurrak lortzea okertu da. Ta, azkenez, diru- tzaren puztu bearrak, erri-arteko arazoan aldakuntzak eta Vietnam eta Sor- kalde-erdiko gudak be kalte aundiak egin ondoren, beste buruaste ta eginbear garrantzitsu onetatik gizadiaren ardurea eruan dabe.

Janari arazoa or agertzen da: Bangladesh'eko Dacca, uriburutik, azkenengo ille onetan, laureun milla gizasemek, gosez, iges egin bear izan dabe, uzta lan- detara joan eta aorako zerbait batu naian. Dacca orretako kale-garbitzailleak baztarretan itxitako amabikada gorpu-il batu bear izaten ditue goizero. Etiop- ia'n, azkenengo urte bi onetan, eun milla baiño geiago goseak il dira, geienak umeak eta zarrak. Datorren urtebete onetan, amar milloi gizaseme gosez ilgo ei-dira, ezinbestean.

Ta geienak, bost urtera eldu ez diran umeak. Bitartean, salneurrieri eusteko, geiegi dabenak erre edo lurperatzen, edo diru asko daukenak alkarri merke saltzen, Europa Baturako Alkartek bere gurin larregia URSS'eri saldu eutsan lez, edo Ameriketako abere-jaubeak, txal eta bigantxak lurperatzen, merkegi saldu nai ez da. Baiña alderdi atzeratu lan-oitura gitxidunetan, giza-notin bakotxarentzat berreunen bat ale kilo urteko, bizi izateko bearrezkoa dan gitxieta kalorietan. Ta, gure artean, uritar bakoitzak upelkada janari ez eze, baita gari, urun, okela, arrautz, arrain, igali ta esneak aukeran.

Giza-zenbaketa oneik baiña, ez daukue gizadiko atal beartsu andiaren ezbearra osorik emoten. Asia'n eta Aprika'n, 2.700 milloek bizi izateko bear diran bero-jaki edo kaloriarik ezin izaten dabe lortu. India-iparraldeko lurralde batzuetan, giza-aldra gosetiak zuzentzeko orriak batu ta jan egiten dabez, euren gosea astu ezin eta urregorako izugarriko txirotasuna sortuaz, eta izparringiak diñoenez, ainbat sendik, eriotzako azken-nekeak ez jasan izatearren, alkatu ta euren buruak ilten ei-dabez.

Bakarta beintzan ezin dogu onetan askorik egin, zerbait, ala ta be, bai Bata, Jaunari otoi egin, gose diran gaixo orrein alde. Bestea, larregikeririk ez egin, beste orrentzat zerbait geratu dadin, eta ifioiz geure atsegifikeok ez dira nean, uste onez artu beste orrein gosea gogoan daukagula. Azkenez, Gosetien Eguna ospatuko laster, urtero lez, eta biotz-andiz, esku-zabalak izan gaitzean garai orretan beintzat, naita urte osoan be orrenbestekoak egin bear.

Euskal-esacra onek diñoana: «Beartsuari emon zeure ogitik, eta sari ona jasoko dozu goitik».

K A N P O - E D E R

Iñoi z deitu izan dautsegu, baiña garai arctan ez ekien eta ez euken etxe-eder izateko aukerarik. Anai nagusia etxe-jabe, ta gazteak al eben bizi-bidea aurkitu bear. Orretan be baiña, zintzo ta kementsu jokatzen ekien.

Ameriketako ogei uri, bat bere ez gitxiago, euskaldunak irasi ebezala, iñoi z entzun dozu? Ba ori, egia da. Geienok entzun izan dogu, Durango gaiñetan dagon Garai erritxoko seme Garai'tar Juan arek irasi ebala gaur uri aundia dan Arjentina'ko Buenos Aires, 1580'gn urtean, batzun iritxiz Orduña'n jaioa zala uste da.

Ona besteak errezkadan, urteeri jarraituaz:

1529'gnean, Oaxaca uria Mexiko'n, Elorrio'ko semea zan P. de Berrio'tar Juan'ek, Antequera izenagaz.

1541'gnean, Paraguay'ko uri-nagusia dan La Asunción, Irala'tar Domingo bergararrak.

1545'gnean irasi, ta araukarrak jagi ta erre ondoren, barriz 1549'gnean jaso eban, Agirre'tar Francisco euskaldunak, Chile'n dan La Serena uria.

Aldi orretan eta Agirre beronek, Chile'ko Tucuman'en dan Snta. M.ª de Talavera be irasi eban.

1550'gn urtean, Ecuador'en Loyola edo Cumbiana izenak daroazan uria, Loiola'tar Iñaki deunaren senide zan Salinas Loiola'tar Juan batek irasi eban.

1551'gnean, Colombia'n, baiña orduan Nueva Granada izena eban lurraldean, Ibagué uria, Leniz ibarreko semea zan L. de Galartza'tar Andres'ek erasi eban.

Bertan, Colombia'n, 1554'gn urtean, Pamplona uria, Ursua ta Armendariz'dar Pedro'k jaso. Jaun au geroago, Jerena'ko Conde ta Arizkun-Agoste'tarren babesle izendatua izan zan.

Ona emen, Bizkai barria edo Nueva Vizcaya eskualdea sortu ta iru uri irasi ebazana; eibartarra zan au, Elorrio'ko jatorritik sortua: Ibarra'tar Francisco, gudalburu azkarra, ta erakunde barriak sortu ta indartzen berebizikoa. Ona emen iru uriok; Mexico'ko iparraldean ibilli zala erakusten dauskuenak: Durango, gaur be uri aundia; Llerena uria ta San Martin, eta Sombreteru meategiak lanean jarri; 1554'gnean. Gero, 1558'gnean San Sebastian eta 1560'gnean San Juan de Sinaloa uriak irasi ebazan.

1556'gnean, Arabatar Bartolome batek, Colombia'ko La Ramada beste ogetabost auzokidekin irasi eban.

1556'gn urtean or nunbait, Iñaki deunaren loba batek, G. de Loiola'tar Martin'ek, Santa Cruz de Loyola uria jaso eban Chile'n. Gudalburua izan zan, eta Chile'n be agintari. Au be araukarrak il eben.

1560'gnean, Colombia'ko itxas inguruan bizi ziran Caribe indiarren Muzo errialdean, La Trinidad uria irasi eban Landetxo'tar Luis gudalariak, larogei auzokidekin.

1563'gn urtean, aialatarra zan Ozpiña'tar Francisco'k, Colombia'n bertan, N. S. de los Remedios izeneko uria, ogetamar auzokide lagun ebazala jaso eban.

Txile'ra barriz, 1567'gnean, Castro de la Nueva Galicia izena emon eutsan uria, Araba'ko ta Gipuzkoa'ko Abendaño etxeen jaubetza eukan Ruiz eta Abendaño'tar Martin'ek irasi eban.

1572'gnean, orduñatar Hurtado de Abeito'tar Martin'ek, Peru'n, San Francisco de la Victoria uria.

Ta azkenez, 1722'gnean, Brasil'en ziran portugaldarren burrukeak eraginda, Zabala'tar Bruno Mauricio ango agintariak Montevideo uria jaso eban. Baiña Uruguai'ren lenengo oiñarriak Ortiz de Zarate batek jarri ebazan 1574'gnean San Salvador izeneko guda-gaztelu bat jaso ebanean, eta onen inguruan izen bereko uria sortu.

Lur-jabetze aren lenengo gizaldian, gure erritarrak sortu ebezan uri oneiz gaiñera, Ipar, Erdi ta Ego ameriketako erakundean eta Sifismen zabalketan, egin eben lana. Ta, zerbait geiagotu nai dogu.

Venezuela'ko lurraldeak zabaltzeko bear izan zan kemena, indarra ta eroapena, XVIII gizaldian, Aristides Rojas'ek idatzitako idaztiaren izenburuak erakusten dausku: «El elemento vasco en Venezuela».

Ameriketa guztian nabarmendu ziran, eta ango ondasunak, onurak eta bi-ziak zaintzeko, itxas-lapur, edo erri etsaiekin burruka gogorak egin ebezan. Onetarikoak izan ziran Blas de Lezo, Mateo de la Haya, Eslava, Munibe, Al tzarbar, Zengotita, Bengoa, Zabala, Ganboa ta, beste ainbeste aundi bat.

Ebanjeliketan edo Jesukristo'ren ikazkizunak irakasten ta zabaltzen, ara Gongotzaña izan zan Zumarraga'tar Juan, Mexico'n, Asteasu'ko Lizardi ta Mungi'ko Ugalde lagun ebazala. Asko izan dira Jainkoaren bidea erakutsi dabena Ameriketako alde orrcitan, abade ta mixiolari, gaur be bai. Baiña len-goeri lotuta, ona emen beste gitxi batuk: Mendiola Gotzaña, Aburtu'tar Francisco aita jakintsua, ta Cuzco'ko Lartaun'dar Sebastian oiartzundarra.

Lan andia egin izan eben gure cleizgizonok, bertako izkuntzak ikasi ta oncin cleztia ta izkera jokoak idaztietan jartzen alegindu ziran. Ta orrcin lan onck, Hervás'ek diñoanez, gaurko filoloji lanetarako ta ikuntza arein jakintzarako laguntasun andia emon dabe. Esaterako, Antxieta urrestillarrak, Brasil'en, angoen cleztia ta itzegia batu ta irakatsi ebazan. Nicaragua'n, bertan Gotzain zan Marroquin'ek, Amerika-erdiko izkuntzen batz-bestea aldeak aztertu ta agertu ebazan.

Euskerearen Antzekoak

JAKITUNAK ESANA

Mndu guztian ibilia ta ludiko izkuntzai buruz jakitunik aundienetarikoa zan Humbolt jakintsuak esan eban: Mundu zabalean ez dago euskerea aihako izkuntz erritar bizi, garbi, mintzari, gozo ta txeratsurik.

Larramendi Aitak be esaten eban: «España'ko lenengo izkuntza euskerea da, eta ango alderdian mendi, erri, aran, ibar eta ibai askok euskal izenak daukez».

Beste eskoladun batzuk be España'ko lenengo biztanle zan Tubal'en izkuntza euskerea zala ta sartaldeko lurraldeetan, esaterako Prantzia'n eta Italia'n, izkuntza berau zabaldua egoala uste eban.

ARTERTZE BAT

Baiña oraingo gizaldiak (belaun-aldiak) euskereak iñoren antzik ez izatea ta euren izkuntzea alkarbidetik aldentuta eukitea gurago dabe.

Aundikeri okertuak eta jatorriari buruzko sifüste okerrak, euskerea ta euskaldunen gauza guztiak zerutik, ondasun orreik merezi ez dauzan mundura mirariz jausi dirala, uste erazoten dau. Beraz, ez dabela bear iñoren alkartasunik edo Tubal'egaz ta iberotarrakaz aidetasunik. Naikoa dabela bakartasun illun baltza. Orretan gaurko euskaldun batzuk ume-poztasun bat daukela dirudi.

Asmakizun au erakutsi ta onartzen ba' dogu, bere alde izanez, beste alderdibako ta itxuradunago dan eretxi batek urten lei. Beti egia erdian.

Ez da uskerea Tubal'en izkuntzea, ez da gizagi ilkorragaz zer-ikusirik euki bear ez dauan zeruko ugartetsu bat.

Zalantza barik, edesti-aurreko azken-izkuntz baten aurrean gagoz, ez besterik. Zertzelada askogaitik aienaturiko münduaren erliki orogarri lez geratu jaku euskerea.

Euskalerrri'ko giza-taldeak, miragarriko euslea izanik, euskal-izkuntzeari eutsi dautso eta orixe izan da bere iraupenaren ezaugarririk setatsuen ta burutsuena.

INDI-EUROPA'RREN ARTEAN

Gure euskerea ugarte bat lez dala esaten da, eta ugartecaren antzera indi-europar izkuntzen itsasoz inguratuta dagoala.

Antxiña eusko-izkuntzearen lurralde-mugak oraingoak baiño zabal eta luzeagoak ziran. Batez be eguzki-alderuntz erabilitako toki-izenak eta izkelki berba batzuk lenagoko euskerearen zabalkundearen zifetzlari dira.

Erromatarren garaipenaren asikera-aldian, Aragoi ta Katalunia'ko mugartean, gaur Leida dan alderaiño euskeraz egingo eban.

Ez da gauza ziurra, baiña iñoz esaten da au be, lur-beso edo peninsula guztian eskualde geienak euskera egingo ebela.

Iñoz ori jazo ba'zan, askotariko sarraldiak ezeztu eban an gure euskerea.

Euskerea bide dala egin diran azalpen ospetsu batzuk, esaterako Granada-ondoan Iliberis/Iri-berri (Villa Nueva), ezfiak ez dira, baiña ba ditue beste azalpen batzuk be.

Beraz, Euskerea Europa'ko sarkaldean edestiaren asieratik bakarrik egoala siñistu geinke. Mugak, Adour eta Ebro edo Nerbion Garona ta Noguera'stik arago ez ziran zabalduen.

BAKARTASUNA APRIKA'RANTZ?

Euskal-bakartasunaren arazo onek izkuntzalariak arduratu ta arazotu-azo eta euskerearen aide urkoak billatzera bultzatu ditu.

Eta orain arte zuzenbide bi artu ditue.

Bata egoaldera, bereber eta beste Aprika'ko zurien izkuntzakin antza erakutsiaz.

Auxe zan Unamuno Bilbo'tar jakintsuaren critxia.

Eretxi ori onartua izan ez arren, gaur euskereak Ipar-Afrika'ko berbeta batzuekin antzak ba dituala ezin ukatu. Gure lur-beso ta Aprike'ren artean izandako artu-emonak izanik, au adierrez eta ulergarri izan leiteke.

KAUKASO'RANTZ?

Beste zuzenbidea Kaukaso'rantz izan da. Ango izkuntzen iztegiak, euskerearekin bateratasuna dauke.

Kaukaso'tar eta euskaldunen arteko iztegien bide-alkartzeaz jardun daiegeu. Baita morfoloji-bateratze ta izkuntz egituraz be.

Kaukaso ta euskaldunen artean artu-emon eta alkarbidetak, zurtasunaz egin nai dirala esan bear dogu.

Alkar-bide au antxiña-antxiñakoa ta edesti-aurrekoa benetan.

Bouda irakasleak, bere aldia burdin-erabiltze garaira baiño antxiñagora daroa. Jazokun orrek, Kaukaso'tarrak eta euskaldunak eragimen bardiñak ebezala esan gura dau.

ERROMA'TARREN ALBOAN

Baiña euskereak, kondaira-auzo ta alkarbizitza aldetik, beste aidetasun bat be ba dauka: Sarkaldetik eta Erromatarrekandik datorrena.

Euskal-abotsen araua, Gaztela'ko erderearen antzekoa da, onen bost agozkoak geurearranak dira. Eta euskereak eragina, «v», «f» eta «h» izkien soñuak galdu ebazan.

Joskerea ta iztegia ez dira ain bardiñak, naikoa ez bardiñak baiño.

Eta España'ko erdereak euskerearen aibat berba daukozala guztiok dakigu, baita Euskalerrri'ko lurraldearen ondoan bere sorrera izan ebala be.

EUSKAREA MAITETU DAGIGUN

Idazlan onen egillearen gurari bizia auxe da: Euskaldun guztiok geure izkuntz zar eta eder au maite dagigula, eta beroneri sendo ta setatsu eutsi dagoigula.

Orretarako, gogoratu Humbolt jakintsuak esan euskuna eta neuk asikera idatz-aldatu dodana: «Mundu zabalean ez dago euskerea aihako izkuntz erritar bizi, garbi, mintzari, gozo ta txeratsurik».

Baita filoloji-jakintsuak diñoskuena be. Onetariko batek, Oslo'ko ikastetxe nagusiko Noruega'tar Mr. H. Vogt irakasleak diñosku: «Guk, atzerritar aztertzaileok, euskaldunak euren izkuntza erabili, sakon ikasi ta eutsiten aleginduko dirala itxaroten dogu... Euskal-izkuntzak jakintsuarentzat itzalezko onurea dauka. Euskerea ilten ba'da, etorkizuneko aztertzaileentzat misterio adikaitz askoren giltz-arria emoten daukun altxor eder bat galdu egingo da».

LETONA